

components which express the object value. It gives the main forms of expression of object value. The article shows different variants of expression object semantics. It represents the main morphological models of few words nomination with the of object semantics.

Key words: *semantic-syntactic relation, obligatory word components with an objectivemeaning, the system of expressive forms.*

Тетяна Мацицька
(Луцьк)

УДК 811.161.2'367.335.1

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ТЕМПОРАЛЬНО-ТЕМПОРАЛЬНА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ У СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ

У статті висвітлено особливості темпорально-темпоральної взаємозалежності у складносурядних реченнях, яка вказує на специфіку формування складносурядних речень. З'ясовано, що складносурядні конструкції сформовані з взаємозалежних предикативних частин. Відзначено, що темпорально-темпоральна взаємозалежність функціонує у складносурядних реченнях, які виражають темпоральну семантику і виступають семантичним різновидом єднальних складносурядних конструкцій. Основою у цих реченнях виступає семантика часової симетрії/асиметрії. Окреслено диференціацію семантико-синтаксичної темпорально-темпоральної взаємозалежності: 1) одночасна репрезентація подій предикативних частин, які паралельно відображують одночасні події; 2) послідовне вираження подій предикативних частин, що вказують на неодноразову реалізацію ситуацій. Для темпорально-темпоральної взаємозалежності між предикативними частинами на протизагу темпоральній залежності у складнопідрядному реченні характерний двобічний вияв.

Ключові слова: *складносурядне речення, предикативна частина, семантико-синтаксична темпорально-темпоральна взаємозалежність.*

Постановка проблеми. Складносурядне речення належить до синтаксичних структур вищого рангу. Предикативні частини у складносурядних конструкціях виділяємо за наявністю предикативного ядра двоскладного речення або головного члена односкладного речення, співвідносного з присудком або з підметом. На думку А. П. Грищенка, характерною ознакою, що лежить в основі кваліфікації складносурядного речення як синтаксичної конструкції, є граматична однорідність складових частин [8, с. 387]. У конструюванні складносурядних речень використовують різні прості реченнєві структури з різними сполучниками сурядності, тому важливо проаналізувати їхні семантико-синтаксичні відношення з позицій граматики залежностей, оскільки для формально-синтаксичної структури складносурядного речення властива формально-синтаксична взаємозалежність, а для семантико-синтаксичної (з єднальними сполучниками) – взаємозалежність, що має диференційне вираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика складносурядного речення, що охоплює у синтаксичній теорії важливі питання функційного напрямку, висвітлена у працях І. Р. Вихованця [2–4] та поглиблена у студіях А.П. Загнітка [10; 11], К.Г. Городенської [5–7], М. В. Мірченка [12], Н. В. Гуйванюк [9], К. Ф. Шульжука [17], Р. О. Христіанінової [14–16] та інших мовознавців. Детальний аналіз семантико-синтаксичного аспекту складносурядних конструкцій різного типу уможливило по-новому осмислити їхнє функціонування і дослідити специфіку вираження семантико-синтаксичної темпорально-темпоральної взаємозалежності.

Мета статті – з'ясувати функційні особливості семантико-синтаксичної темпорально-темпоральної взаємозалежності у складносурядних реченнях. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання відповідних завдань: 1) диференціювати семантичні типи темпорально-темпоральної взаємозалежності; 2) розмежувати темпорально-темпоральну взаємозалежність у складносурядних реченнях і темпоральну залежність у складнопідрядних конструкціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантичний аналіз предикативних частин складносурядних речень дає змогу виокремити темпорально-темпоральну семантико-синтаксичну взаємозалежність, яка функціонує у складносурядних реченнях (семантичний

різновид еднальних складносурядних речень). Основою у цих конструкціях виступає семантика часової симетрії (одночасна репрезентація подій предикативних частин, які паралельно відображують одночасні події) або часова асиметрія (неповний паралелізм подій предикативних частин, що виражають неодноразову реалізацію ситуацій). А. П. Загнітко розмежовує у таких конструкціях «1) еднально-перелічувальні, 2) еднально-поширювальні, 3) еднально-результативні та інші відношення» і вважає: «Диференційними ознаками цих відношень виступають різні сполучники, нерівнорядні співвідношення модально-часових і способових форм дієслів-присудків, типізовані лексичні елементи» [11, с. 663].

У структурі складносурядного речення темпорально-темпоральну семантико-синтаксичну взаємозалежність виражають еднальні сполучники. За семантикою сурядних частин її варто диференціювати на два типи: а) одночасність, паралельність перебігу дій, процесів, станів, на яку вказують видо-часові форми дієслова, напр.: *Літо бабине тобі фату снує, І вінок плете осінній ранок* (Л. Назарчук); *А з-над озер тумани сонні Бредуть ліново, як воли, І дід вусатий на ослоні Плете із лика постолі* (О. Богачук) (присудок виражений формами теперішнього часу, недоконаного виду); *І кожен усміхався, і кожен щось питав* (Л. Костенко); *На кожній гілці сиділо по білій пташці, і пташки співали* (Г. Пагутяк) (присудок виражений формами минулого часу, недоконаного виду); б) послідовність вираження перебігу дій, процесів, станів, яку передає різноманітна комбінація видо-часових форм і комунікативне вираження предикативних центрів, напр.: *Очі примружила, і в вузьких щілинах зіниці поблискують палахкотючими вуглячками* (Є. Гуцало); *І ми удвох зустрілися і хлюпали цікавістю очі посеред поля нашої зустрічі ...* (Л. Назарчук). У складносурядних реченнях із семантикою одночасності перелічуваних явищ, процесів, подій, предикативні частини об'єднані спільним часовим значенням, а в тих, що означають часову послідовність, предикативні частини вказують на послідовний перебіг явищ, процесів, подій та ін. За особливостями будови і граматичного значення ці конструкції варто вважати складносурядними реченнями однорідного складу предикативних частин.

Темпорально-темпоральна взаємозалежність між предикативними частинами у складносурядних конструкціях на протигагу темпоральній семантико-синтаксичній залежності у складнопідрядних реченнях має двобічний вияв і семантичну симетрію, пор.: *Ти краще сльозину зітри І я тебе в спогад покличу* (П. Мах) і *Даруй нам добру мить, Коли бджола над нами гомонить, Б'ючись в повітрі крильцями ясними!* (В. Стус). Семантична часова симетрія виявлена повно чи частково у функціях елементарних сурядних частин, які об'єднані загальним значенням темпоральності [4, с. 311]. Повна часова симетрія властива для складносурядних речень із предикативними частинами, що виражають одночасність, напр.: *Зима стоїть персидська, як бузок, і жоден птах її не хилитає* (Л. Костенко); *Ви йшли по згарищах, вповзали в чорні вирви, І вимах вибухів Вам облікав лице* (М. Бажан). Часткова часова симетрія властива складносурядним конструкціям предикативні частини яких позначають часову послідовність, напр.: *Мене тут мати красенем зростила, І звідси стежка у світи веде* (Л. Назарчук); *А виріс димар смертоносним кадилом, І стало Майданеком зватись воно* (О. Богачук).

Предикативні частини у складносурядних реченнях із семантико-синтаксичною темпорально-темпоральною взаємозалежністю поєднані як еднальними сполучниками *і*, (*й*), *та* (у значенні *і*), так і безсполучниковим зв'язком. Л.А. Булаховський вважав особливістю української мови те, що сполучник *та* може функціонувати у значенні *і*, підкресливши, що в еднальній функції цей сполучник близький своїм значенням до *і*, але з ним не цілком збігається [1, с. 499]. Сполучник *та* (у значенні *і*) виразніше передає паралелізм тривання дій, процесів, станів і переважно поєднує дві предикативні частини: *І спересердя Хмари хтось Прогупує, Та гнівно ляскають Білясті батоги* (В. Стус); *... і понесла луна козацьке слово та річка швидко човен понесла* (В. Стус). Сполучник *та* також може поєднувати і більше, ніж дві складові предикативні частини, напр.: *Та вродили верби, та зацвіли раки, та поспіли в'юни* (Є. Гуцало). Однак, як вказують деякі дослідники, це для сполучника *та* менш типове, ніж для сполучника *і* [13, с. 606]. Зрідка у цій функції також використовують сполучники типу *а* (*а може бути, а можливо*), напр.: *А темна ніч узори сині пише, А гості веселяться, А чарки круг столу ходять ...*

(М. Рильський); *Може, він вам сам думав допомогти, а можливо, він ще вам запропонує допомогу* (У. Самчук).

Складносурядні речення з темпорально-темпоральною взаємозалежністю належать до речень відкритої структури. Їм властиві такі формально-синтаксичні ознаки: 1) необмеженість сурядного ряду; 2) сполучниковий і безсполучниковий зв'язки. Предикативні частини, що виражають темпорально-темпоральну взаємозалежність, мають вільний порядок розташування, пор.: *Шуміло неподалік море, і вся ніч рівно шуміла дощем ...* (О. Гончар) → *Вся ніч рівно шуміла дощем, і шуміло неподалік море*. Варіантами цих конструкцій є єднальні складносурядні конструкції з фіксованим розташуванням предикативних частин. У другій предикативній частині таких складносурядних речень функціонує компонент виражений переважно анафоричними займенниками (*він, сам, той, цей* і под.), залежний від окремого компонента першої предикативної частини, напр.: *.... хтось невидимим смичком провів по синьому піднебессі, по білих хмарах, і вони забриніли, як скрипка* (М. Стельмах). Різні займенникові форми у другій предикативній частині свідчать про нерівноправність частин і виключають трансформаційні можливості, які властиві складносурядним конструкціям із причиново-наслідковою і умовно-наслідковою взаємозалежностями. Тісніше об'єднання частин також зумовлене неповнотою другою частини, напр.: *Душа лягає на папір, І сонце – в серці цохвилинно ...* (П. Мах); *Телефону боялися всі, і вона так само* (Г. Пагутяк) або наявність у першій предикативній частині спільного для всіх складових частин компонента, напр.: *Зранку захмарило і довго сіяло на землю холодну, дрібну мжу ...* (Г. Тютюнник); *Інакше гнуться лози і журиються тумани* (П. Тичина).

Семантико-синтаксична ознака складносурядних конструкцій із темпорально-темпоральною взаємозалежністю складових предикативних частин виражає єднальні взаємовідношення. Складові предикативні частини поєднані єднальними сполучниками *і (й), та* (у значенні *і*), *і...і, та...та, ні...ні, ані...ані*. Функційним еквівалентом єднального сполучника *ні ... ні* виступає сполучник *ні ... ані*, який виражає єднальні семантико-синтаксичні відношення з підсилювальним відтінком. Характеризуючи співвідношення складносурядних речень на основі ускладнення сполучних засобів, Н. В. Гуйванюк зазначала: «Суттєві відтінки в «пропозиційне значення» функтиву вносить другий сполучниковий компонент, яким є різні підсилювальні частки, що <...> є одним із засобів актуалізації тих чи інших референтних значень. У ролі другого сполучникового елемента складносурядних речень вживаються, зокрема, власне частки *же (ж), аж, тільки, лише, лиш, лишень, навіть, от, ось* і под., а також деякі займенники (наприклад, *все*) та прислівники (*вже, тоді, тому, навпаки, скоріше* і под.)» [9, с. 158]. Подібну думку висловлював К. Ф. Шульжук: «Для точнішого відтворення значенневих відтінків до сполучника *і* можна додавати прислівники, частки, модальні слова, які називають конкретизаторами» [17, с. 237]. Відтінок значення послідовності дії в загальне єднальне значення вносить другий сполучниковий компонент в одній із предикативних частин складносурядного речення, виражений поєднанням сполучника *і* з прислівниками: *і тоді*, напр.: *Залишаються якісь грані, штрихи, нюанси, передані досить наближено, абстрактно, спрощено, і тоді вступає в дію закон запозичення* (О. Рисак); *і потім*, напр.: *А думати вже ніколи було, і потім землі, бачите, скілечки лишилось ...* (О. Довженко); *і після цього*, напр.: *– Годі, годі! – нарешті змилосердившись, каже вона, і тільки після цього юний йог, дружньо перекинувшись, стає на ноги, з густо приливою до обличчя кров'ю* (О. Гончар). За умови усунення другого сполучникового елемента, вираженого прислівником, асемантичний сполучник втрачає підсилювальний відтінок. У складносурядних реченнях із темпорально-темпоральною взаємозалежністю зв'язок між складовими частинами може бути сполучниковим і безсполучниковим. А. П. Загнітко слушно стверджує: «... безсполучникові складні речення з часовими відношеннями між частинами можна віднести до таких, що прямують до складносурядних речень, але в силу формального неокреслення і невизначеності значення становлять площину потенційного вияву сурядності» [11, с. 658], пор.: *Палають огні при долині, І північ заходить ...* (А. Малишко) → *Палають огні при долині, північ заходить ...; Я бачу інші небеса, І мука інша і краса Мене охоплюють ночами* (М. Вінграновський) → *Я бачу інші небеса, мука інша і краса Мене охоплюють ночами*.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Для семантико-синтаксичної структури складносурядного речення властиве функціонування семантико-синтаксичної взаємозалежності між предикативними частинами, на яку вказують єднальні сполучники і семантика сурядних частин. Семантично елементарні складносурядні конструкції утворені з двох взаємозалежних предикативних частин. Для семантично елементарних складносурядних речень характерне вираження лише однієї взаємозалежності, для семантично ускладнених – двох і більше. У структурі складносурядного речення темпорально-темпоральна семантико-синтаксична взаємозалежність виражає: а) одночасність, паралельність перебігу дій, процесів, станів, на яку вказують вищо-часові форми дієслова б) послідовність вираження перебігу дій, процесів, станів, яку передає різноманітна комбінація вищо-часових форм і комунікативне вираження предикативних центрів. Крім проаналізованої темпорально-темпоральної семантико-синтаксичної взаємозалежності, детального вивчення потребують причинно-наслідкова семантико-синтаксична взаємозалежність і умовно-наслідкова семантико-синтаксична взаємозалежність, що стануть об'єктом наших наступних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булаховський 1977: Булаховський Л. А. Українська мова / Л. А. Булаховський // Вибр. праці : В 5-ти т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 2. – 632 с.
2. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
6. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники / Катерина Городенська. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
7. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови / К. Г. Городенська. – К. : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
8. Грищенко А. П. Складносурядні речення / А. П. Грищенко // Сучасна українська мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 387–409.
9. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с.
10. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису / А. П. Загнітко. – [Вид. 3-тє, виправл. і доп.] – Донецьк : Дон ДУ, 2008. – 294 с.
11. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.
12. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко / [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – [Вид. 2-ге, переробл.] – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
13. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
14. Христіанінова Р. О. Безсполучникові складносурядні речення в сучасній українській мові / Р.О. Христіанінова // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць [відп. ред. Ж. В. Колоїз]. – Кривий Ріг, 2013. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 185–194.
15. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні різновиди безсполучникових складносурядних речень у сучасній українській мові / Р.О. Христіанінова // Типологія та функції мовних одиниць: зб. наук. праць [відп. ред. Н. М. Костусяк]. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 1. – С. 263–274.
16. Христіанінова Р. О. Формально-граматична організація складносурядних речень / Р. О. Христіанінова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. ІV. – С. 171–180.
17. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий дім «Академія», 2004. – 408 с.

Масицкая Т. Семантико-синтаксическая темпорально-темпоральная взаимозависимость в сложносочиненных предложениях.

В статье освещены особенности темпорально-темпоральной взаимозависимости в сложносочиненных предложениях, которая показывает специфику формирования сложносочиненных предложений. Выяснено, что сложносочиненные конструкции сформированы из взаимосвязанных предикативных частей. Отмечено, что темпорально-темпоральная взаимозависимость функционирует в сложносочиненных предложениях, которые выражают темпоральную семантику и выступают семантической разновидностью сложносочиненных конструкций с соединительными союзами. Основу этих предложений определяет семантика

временной симметрии/асимметрии. Исследована дифференциация семантико-синтаксической темпорально-темпоральной взаимозависимости: 1) одновременная репрезентация событий предикативных частей, отображение которых происходит параллельно; 2) последовательное выражение событий предикативных частей, указывающие реализацию ситуаций, которые следуют друг за другом. Для темпорально-темпоральной взаимозависимости между предикативными частями в противовес темпоральной зависимости в сложноподчиненном предложении характерно двустороннее проявление.

Ключевые слова: сложносочиненные предложения, предикативная часть, семантико-синтаксическая темпорально-темпоральная взаимозависимость.

Masytska T. Semantic and Syntactic Temporo-temporal Interdependency in Compound Sentences.

The article focuses on peculiarities of temporo-temporal interdependency in compound sentences which points out to distinguishing features of the compound sentence construction. It has been found out that compound structures are formed from interdependent predicative parts. It is an important point to be made that temporo-temporal interdependency is active in compound sentences expressing the temporal semantics and acting as semantic forms of cohesive compound constructions. The semantics of time symmetry or dissymmetry is basic in these sentences. The temporo-temporal interdependency can be described as following: 1) simultaneous representation of events by predicative parts showing in-parallel events; 2) successive representation of events by predicative parts showing nonsimultaneous event instance. In contrast to the temporal dependency in compound sentences the temporo-temporal interdependency between predicative parts has two-way expression.

Key words: a compound sentence, a predicative part, semantic and syntactic temporo-temporal interdependency.

Максим Родюк
(Київ)

УДК 811.112.5'371

РЕФЕРЕНТНИЙ СТАТУС ІМЕННИХ ГРУП ІЗ ДІЄПРИКМЕТНИКАМИ В СУЧАСНІЙ НІДЕРЛАНДСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються особливості функціонування і референтного статусу іменних груп, до складу яких входять дієприкметники теперішнього і минулого часу, у сучасній нідерландській мові. Вихідною точкою при цьому виступає синтаксична функція, яку іменна група виконує у реченні. Основна увага приділяється функціям суб'єкта й об'єкта. Досліджується взаємний зв'язок між синтаксичною функцією іменної групи та її референтним статусом, тобто характером її співвіднесеності з предметами позамовної дійсності. Для правильного розуміння механізмів референції враховується як прагматика, так і семантика висловлювання. Для визначення референтного статусу іменних груп застосовується методи контекстуального і дистрибутивного аналізу. Також у статті аналізується вживання різних видів актуалізаторів, передусім означених і неозначених артиклів, і їхня залежність, з одного боку, від синтаксичної позиції, і, з іншого боку, від референтного статусу відповідної іменної групи. В ході дослідження увага приділяється також кореляції між лексичним значенням дієприкметників теперішнього і минулого часу, різними видами актуалізаторів і синтаксичними функціями іменних груп, до складу яких ці дієприкметники входять.

Ключові слова: референція, іменна група, дієприкметник, актуалізатор, нідерландська мова.

Протягом тривалого часу лінгвістична наука займалась вивченням системних явищ у мові. Одиниця мови визначалася як елемент системи, нерозкладний у рамках певного рівня членування тексту і протиставлений іншим одиницям у підсистемі мови, відповідній цьому рівню [4, с. 34]. Ш. Баллі одним із перших заговорив про необхідність вивчення механізмів актуалізації, під якою він розумів «втільнення слів у дійсність» і, таким чином, їхній «перехід із мови у мовлення» [4, с. 43]. **Проблема** співвідношення мовних одиниць, зокрема іменників і дієприкметників, з предметами позамовної дійсності і понині залишається актуальною. Про це, зокрема, свідчить проведений нижче **аналіз останніх досліджень і публікацій**. Процес актуалізації, тобто, включення до складу висловлювання мовної одиниці та її співвіднесення тим чи іншим способом із дійсністю отримав у лінгвістиці назву референції. Сам термін виник